

TAMADA: GELENEKTEN GÜNCELLİĞE TÜRKİSTAN'DA BİR SÖZ USTASI*

Tamada: A Master of Verbal Art In Turkestan from Tradition to Contemporary

Prof. Dr. Bülent BAYRAM*

ÖZ

Çarlık döneminde başlayan Rus hâkimiyeti neticesinde Rus kültürü ile tanışma, Kazak lehçesinin yazı dili hâline gelişi, ana dilde eğitim veren kurumların ortaya çıkışı Kazaklar için yeni bir dönemin başlangıcı kabul edilebilir. Sovyet döneminde yerleşik hayata geçişin devlet eliyle hızlandırılması, örgün eğitimin yaygınlaşması Kazak Türkçesi ve kültürü üzerindeki önemli değişiklikleri ortaya çıkarır. Bu süreç sadece sözlü gelenek üzerinde etki göstermekle kalmamış, büyük yerleşim birimlerinde Kazak Türkçesini kamusal alandan ve bazı yerlerde gündelik hayattan da silmiştir. Sovyet sonrası dönemde, Kazakistan'ın dünyaya açılma sürecini takiben Batı kültürünün de Kazak gelenek ve göreneklerine tesiri söz konusudur. Bu süreç hâlen devam etmektedir. Kazak kültürü üzerinde derin izler bırakan ve bırakmaya devam eden bu süreçlere rağmen güçlü Kazak sözlü geleneğine has söz ustalığı, modern hayatın farklı alanlarında kendisini gösterir. Kazakistan'ın güneyinde yer alan Türkistan şehri, farklı kültürel özellikleriyle dikkat çeker. Şehrin kamusal alanında ve gündelik yaşamda Kazak Türkçesinin hâkimiyeti, şehrin öne çıkan farklılıklarından biridir. Modernleşmenin hızla devam ettiği şehirde, geleneksel kültürün pek çok unsuru modern hayata taşınmaktadır. Özellikle Kazak kültüründe çok önemli bir yere sahip olan toy ve toyla ilgili geleneklerin modern hayatın bir parçası hâline geldiği gözlemlenmektedir. Kazakların bu tür toplantılarını yönetenlere Kazak Türkçesinde "asaba" denilir. Ancak Rusçadan alıntılanan "tamada" kelimesi bu kişi için daha yaygın kullanılmaktadır. Tamadalar, bu işi asıl meslekleri olarak yaparlar. Bazı kişiler de asıl mesleklerinin yanında ikinci bir iş olarak tamadalık yapar. Sözlü ve geleneksel kültüre hâkim olan tamadalar, toylar başta olmak üzere çeşitli vesilelerle düzenlenen toplantıları başlangıcından sonuna kadar idare etmekle yükümlüdürler. Onlar, destandan atasözü ve deyimlere kadar halk edebiyatının farklı türlerine ait malzemeyi maharetle kullanan söz ustası sunuculardır. Aynı zamanda sunumlarını daha etkili kılmak için modern hayatın getirdiği imkân ve yeniliklerden de istifade ederler. Farklı modern eğitim kurumlarından mezun olmuş bu sanatçıların icra ettikleri iş karşılığında aldıkları ücret kendilerinin tanınırlığı, ustalığı ile doğru orantılı olarak artmakta veya azalmaktadır. Makalede asaba /tamada terimleri ele alınacak; ardından tamadaların mesleği seçişleri, mesleklerinde uzmanlaşma süreçleri, repertuvarları, icra tarzları Kazak sözlü kültür geleneği çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tamadalar, bir kültür aktarıcısı olarak irdelenmiş ve onların gelenekte var olan "jıray", "akın" gibi söz ustalarının şehirdeki temsilcileri mi yoksa bunlardan bağımsız gelişmiş sanatçıları mı oldukları sorusuna da cevap aranmıştır. Makalede, Türkistan tamadalarının genel icra özelliklerinin tanıtılması ve işlevsel olarak incelenmesi hedeflenmektedir. Kapsamı aşmamak için art zamanlı ve eş zamanlı bir karşılaştırmaya gidilmeyecektir.

Anahtar Kelimeler

Türkistan tamadaları, Kazak toyları, toy, tamada, asaba.

ABSTRACT

As a result of the Russian domination that began during the Tsarist era; acquaintance with Russian culture, the transformation of Kazakh into a written language, the emergence of institutions that provide education in the mother tongue can be considered the beginning of a new era for Kazakhs. The acceleration of the transition to settled life by the state and the spread of formal education in the Soviet period reveal important changes both on Kazakh language and Kazakh culture. This process not only had an impact on the oral tradition, but also drove Kazakh language out of the public sphere and daily life in some large settlements. In the post-Soviet period, following the process of opening up to the world, Western culture also had an impact on Kazakh traditions and customs. This process is still ongoing. Despite these processes that left and continues to leave deep traces on Kazakh culture, the mastery of words unique to the strong Kazakh oral tradition shows itself in different areas of modern life. Located in the south of Kazakhstan, the city of Turkistan draws attention with its different cultural characteristics. The dominance of Kazakhs in the public space of the city and in daily life is

* Geliş tarihi: 16 Şubat 2022 - Kabul tarihi: 26 Eylül 2022
Bayram, Bülent. "Tamada: Gelenekten Güncelliğe Türkistan'da Bir Söz Ustası" *Milli Folklor* 136 (Kış 2022): 180-191

** Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkoloji Araştırma Enstitüsü, Türkistan/Kazakistan – Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kırklareli/Türkiye, bulentbayram01@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7284-9597.

one of the prominent differences of the city. In the city, where modernization continues rapidly, many elements of traditional culture are carried to modern life. It is observed that the wedding (toy) and the traditions related to the wedding, which have a very important place in the Kazakh culture, have become a part of modern life. Those who manage such meetings of the Kazakhs are called "asaba" in Kazakhs. But the word "tamada", taken from Russian, is more commonly used for this person. Tamadas do this as their main occupation. Others also do that as a second job besides their main occupation. Tamadas, who have command of oral and traditional culture, are obliged to manage the meetings held on various occasions, especially for the weddings, from the beginning to the end. They are presenters who are the master of word and who skillfully use examples of different genres of folk literature, from epics to proverbs and idioms. At the same time, they take advantage of the opportunities and innovations brought by modern life to make their presentations more effective. The salary that these artists, who graduated from different modern educational institutions, receive in return for the work they perform, increases or decreases in direct proportion to their recognition and mastery. The terms asaba and tamada are discussed in this article, followed by an evaluation of the tamadas' profession of choice, process of specialization, repertory, and performance style within the context of traditional Kazakh oral culture. In order to determine if tamadas are independent artists or urban representatives of old masters of speech like jirav and akin in the city, tamadas are analyzed as a cultural transmitter. The study aims to identify the fundamental traits of the Turkestan tamadas. A diachronic and contemporaneous comparison is not made in order to stay within the bounds of the topic.

Keywords

Tamadas of Turkestan, Kazakh toys, toi, tamada, asaba.

Giriş

Günümüzde modernleşen toplumlarda giderek azalan ve sadeleşen toy geleneği Kazak Türklerinde canlı bir şekilde yaşamaya devam etmektedir. Kazaklar, ekonomik durum veya toplumsal statülerine bakmaksızın imkânları ölçüsünde doğum, çocuğun yürütmesi, evlilik, gelin alma, duvak açma, yeni bir eve taşınma, doğum günleri gibi önem verilen birçok geçiş dönemini bir toyla kutlarlar. Kazak Türklerinin genelinde yaygın olarak sürdürülen toy veya kutlama geleneği, Kazakistan'ın güneyinde yer alan Türkistan eyaletinde Kazak Türkçesinin ve geleneksel Kazak kültürünün çok güçlü ve baskın olması göz önünde bulundurulduğunda daha dikkat çekici bir boyut kazanmaktadır. Geleneksel birçok unsurun zamanın ihtiyaçlarına göre güncellenerek ve zaman zaman da yeniden yaratım süreci ile birleşerek şehir merkezlerindeki toylarda yerini aldığını ve sürdürüldüğünü görmekteyiz. Bu toyların belki de en dikkat çekici unsurlarından birisi "tamada" olarak adlandırılan söz ustalarıdır. Doğum ve evlilikle ilgili birçok törenin yanı sıra, diğer pek çok kutlama ve toplantının sunucusu olarak tanımlayabileceğimiz bu kişiler; halk bilgisi birikimleri ve söz sanatındaki ustalıkları, hazır cevap oluşları, irtical yetenekleri, sanatsal yaratıcılıkları ile dikkat çekmektedirler. Makalede tamadalar; halk kültürünün şehirli taşıyıcıları olarak genel özellikleri, mesleğe geçişleri, repertuarları, icraları, işlevleri ile zaman ve şartlara göre yaşadıkları değişimler çerçevesinde değerlendirilecektir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki sıralanan bu hususların her biri oldukça kapsamlı ve müstakil çalışmaların konusu olacak kadar geniştir. Kapsamlı çalışmaların öznesi olması gerektiğini düşünmekle birlikte hızla şehirleşen ve yaşam şartları değişen bir toplumda mesleklerini icra eden bu sanatçılara, akademik anlamda dikkati çekmek ve onları genel özellikleri ile tanıtip incelemek makalede öncelikli amaçtır. Konu hakkında henüz ciddi akademik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Şu ana kadar yapılan literatür çalışması sonucunda konu ile ilgili ancak bir akademik makale tespit edilebilmiştir. Fuki Yağı (2000), *Transformation of musical performances at wedding ceremonies in the post-socialist period: the Kazakh tamada in Bayan-Ölgii Province, Mongolia* başlıklı makalesinde Moğolistan'da Kazak nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Bayan Ölgii'deki tamadaların Sovyet sonrası dönemde müzikal performanslarının dönüşümünü ele almıştır. Bunun dışında tamadalar hakkındaki yayınlar popüler seviyede olup daha çok internet

ortamında tamada reklamlarından, onların kullandıkları şiirlerden, güzel sözlerden oluşmaktadır. Bu bakımdan, makalenin konuyla ilgili önemli bir boşluğu doldurması hedeflenmektedir.

1. Yöntem

Makale, Türkistan eyaleti genelinde mesleklerini icra eden tamadalar ve Türkistan merkez ve kırsal yerleşimlerinde ikamet edenlerle yapılan derleme verilerine dayanmaktadır. Derleme çalışmalarının yapıldığı 2020 yılında, Türkistan eyaletinin nüfusu 2.016.037 olup bunun 1.610.000'i köylerde yaşamaktadır (URL 1). Görüldüğü üzere nüfusun önemli bir kısmı köylerde ikamet etmeye devam etmektedir. Çalışma kapsamında, tamadalar ilk olarak 2019 yılının Eylül ayından covid-19 küresel salgın sebebiyle 2020 yılının Mart ayında kalabalık etkinliklerin yasaklanmasına kadar olan süreçte; Turan, Bayterek, İsa, İkan köyü düğün salonu gibi çeşitli mekânlarda düzenlenen evlilik ve sünnet toylarında, doğum günlerinde ve çeşitli açılış törenlerinde gözlemlenmiştir. Derleme çalışmasından önce iki grup soru listesi hazırlanmıştır. Bunlardan birinci gruptaki sorular; tamadaların mesleğe geçişleri, repertuarları ve icralarına yöneliktir. İkinci grup sorular ise toplumun farklı tabakalarından kişilerin tamadalarla ilgili görüşlerini derlemeye yöneliktir. Gerekli ön hazırlıkların yapılmasının ardından mesleğini Türkistan'da icra eden tamadalarla irtibata geçilmiş ve beş tamada ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Hazırlanan sorular çerçevesinde yöneltilen yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş sorulardan oluşan görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Tamadalar hakkında halkın genel yaklaşımları konusunda, yüz yüze görüşmenin yanı sıra 100 kişilik bir grupta anket çalışması yapılarak veri toplanmıştır. Tamadalardan ve diğer kaynak kişilerden toplanan veriler ile gözlem yoluyla elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak analiz edilerek tamadaların mesleğe geçişleri, repertuarları, Kazak sözlü geleneğinin diğer söz ustaları ile ilişkileri ve mesleklerini icraları tespit edilip incelenmiştir.

2. “Tamada” ve “Asaba” Terimleri Hakkında

Tamada terimi, Rusçadan alıntılanmıştır. Asaba, Kazak Türkçesinde var olsa da halk arasında *tamada* daha yaygın ve ortak bir terim olarak kullanılmaktadır. Sahada etnik fark gözetmeksizin kişilere tamadanın kendi dillerinde hangi sözcükle karşılandığını özellikle sormadığınız durumda “tamada” teriminin yaygın ve yerleşmiş olduğu görülmektedir. Bu nedenle makalede tamada terimi kullanılmıştır. Ancak yine de Kazak Türkçesindeki asaba terimini de izah etmek, geleneğin ortaya koyulması açısından gereklidir.

Asabanın sözlük anlamı “düğünü idare eden, sofraya başı”dır. Asaba iki sözcükten oluşmuş birleşik kelimedir. *As* “aş, yemek”; *aba* “ata, abi” anlamlarına gelmektedir (KETS 701). Asaba, toy ile bütünleşmiş olan aşın yani yemeğin başı, onu idare eden kişi karşılığına gelmektedir. Bu tür faaliyetlerin doğru bir şekilde idaresi ve tamamlanmasının direkt asabayla ilgili olduğu kaynaklarda ifade edilmiştir. Asabanın gelenek ve görenekleri ve de tarihi iyi bilen, bilgi sahibi, söz ustası kişiler olmasına da dikkat çekilmiştir (Qabdoldina 2017: 286). Bu kısa bilgilerden de anlaşılacağı üzere, tamada / asaba sıradan bir sunucu değil, çeşitli gelenekler hakkında bilgi sahibi sözlü gelenek taşıyıcısıdır.

Sözlükteki açıklamalar ile tamadaların vermiş olduğu bilgiler büyük oranda uyusmaktadır. Kaynak kişilerin tamamı, toy idarecisi kişinin *tamada* ve *asaba* şeklinde adlandırıldığı konusunda hemfikirlerdir. Bununla birlikte farklı iki adlandırma da bazı kaynak kişilerce dile getirilmiştir. İki kaynak kişi yaygın olan iki adlandırma dışında, *jürgüzüvşi* ve *šovmen* adlandırmalarının da kullanıldığı bilgisini vermiştir (KK.3, 5). Bu adlandırmalardan idare eden, yürüten anlamlarına gelen *jürgüzüvşi*, tamadanın icra ettiği meslekle anlam ilişkisine sahiptir. *šovmen* adlandırması ise tamadaların yeni işlevleri ve özellikle yeni nesil tarafından nasıl algılanıp ne şekilde tanımlandıkları ile yakından ilişkilidir.

Tamadalık mesleğinde diğer kaynak kişilere göre daha tecrübeli olan Kümisbek Rahimbekov'un adlandırma konusunda vermiş olduğu bilgiler yaygın olan düşünceleri ortaya koymaktadır. Ona göre asıl adlandırma *asaba*'dır. *Tamada* adlandırması, Sovyet döneminde Kazak Türkçesine girmiş ve yerleşmiştir. Günümüzde Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından *asaba* terimi tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Halk arasında *tamada joldas* ve *asaba joldas* şeklinde iki adlandırma birlikte de kullanılmaktadır. Bununla birlikte halk arasında tamada, daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Sözcüğün ortaya çıkışı aş verme geleneğiyle ilgilidir. *Astın ağası* yani sofranın ağası, sofrada toplanılıp konukların önüne yemeğin koyulmasından sonra buranın bir bakıma başı olan kişidir. Bu kişilere *asaba* denilerek saygı gösterilmiştir (KK.1). Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere geleneksel kültürün asabası modern dönemde tamada olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Günümüzde zaman zaman iki terim birlikte kullanılsa da *tamada* terimi eyalette yaşayan bütün etnik gruplar içinde yerleşmiş, ortak bir terime dönüşmüştür.

3. Nasıl Tamada Olunur?

Bir tamadanın icrasını gözlemlerken akla gelebilecek sorulardan ilki bu söz ustalarının Kazak jırav, akın, sal-seriler ile bir ilişkisinin olup olmadığıdır. Kazak toplumunun şehir ve kırsal hayatında bu sanatçıların önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir (bk. İsmailov 1957, Tursınov 1999, Ergun 2002, Adiyeva-Turan 2013, Reichl 2017). Aslına bakılırsa Kazak Türklerinin hitabet konusunda oldukça usta oldukları kısa bir sohbet neticesinde gözlemlenebilir. Jıravlar, akın ve sal-serilere göre daha fazla öne çıkan söz ve saz ustalarıdır. Ancak günümüzde toy ve kutlamalarda kutlamanın idaresi noktasındaki söz ustalığı işi tamadalarla bırakılmıştır. Türkistan'da yoğun olarak yaşayan iki Türk boyu Kazak ve Özbeklerin düğünleri için genel bir değerlendirme yapıldığında sık sık "*Kazaklar çok söyler az oynar, Özbekler çok oynar az söyler.*" ifadesi ile karşılaşılır. Özbeklerin, Kazak tamadalarının irtical güçlerine, söz ustalıklarına yaptıkları vurgu önemlidir. Bunun karşısında Özbek tamadalarının daha çok, bilinenler üzerinden düğünü idare ettiği ifadeleri dikkat çekicidir. Mesleğe geleneksel bir geçişin söz konusu olup olmadığı, usta çırak ilişkisinin mesleğin seçimindeki etkisi, bir tamadanın nasıl yetiştiği soruları araştırmanın önemli bir kısmını oluşturmuştur. Bu çerçevede tamadalarla yapılan görüşmelerde sorulan sorulara verilen cevap ve açıklamalar konunun büyük oranda aydınlatılmasına yardımcı olmuştur.

Tamadaların mesleğe geçiş, kendilerini yetiştirme hususunda bir usta çırak ilişkisinin olup olmadığı konusu önemli ve ilgi çekicidir. Bu konuda görüşme yapılan tamadalar, birbirine yakın bilgiler vermiş ve sistemli bir usta çırak ilişkisinin olmadığı bütün kaynak kişilerce belirtilmiştir. Bazı tamadaların kendilerine meslek yolunda örnek teşkil eden ve yardımcı olan kişilerin varlığını belirtmiş olmaları geleneksel bir usta çırak ilişkisinin olduğunu ispat etmek için yeterli değildir. Görüşme yapılan tamadalar içinde -geleneksel bir usta çıraklıktan bahsedilemese de- tamadalıkta ustalaşmış bir kişiden yardım alan kaynak kişi Kümisbek Rahimbekov'dur. O, 19 yaşındayken eline mikrofonu alıp yüzden fazla kişinin olduğu bir toplantıya tamadalık yapmaya başlamıştır. İlk tamadalığını 26 Ekim 1996 tarihinde, ikincisini bir yıl sonra Türkistan yakınındaki Şornak köyünde, bir doğum gününde yapmıştır. Kendisini dinleyenlerin onu, daha sonra başka toylara davet ettiğinde yirmi yaşındadır. Sonrasında Erjan adlı tamadaya tanışır ve onun ustalığından istifade eder. Erjan adlı kişi usta bir tamada olarak bölgede tanınmaktadır ve Rahimbekov'a bir toyu nasıl idare edeceğini, kime nasıl söz vereceğini gösterip ona yol yordam öğretmiştir. Daha sonra, 61 yaşındaki Arıstan Ahmetov adlı -akordeon da çalan- başka bir usta tamada ile görüşür. Rahimbekov'un tamadalık yolunda ilerlemesinde bu iki ustanın etkisi çok olmuştur (KK.1).

Bir başka tamada Orınbek Kasımbekov kendisinin bir ustasının olmadığını, açıkçası kendisinin de bir çırak yetiştirmediğini, bu yolda kendisini henüz tam bir usta olarak hissetmediğini belirtmiştir. Ancak kendi ifadesiyle, “*ağabeylik yapıp gençleri himaye etmişliği*” vardır (KK.2).

Gabit Maylıbayev bu konudaki soruya herhangi bir ustasının olmadığını, ustasının halk olduğunu, bir çırak yetiştirmek için zamanının olmadığını belirterek cevap vermiştir (KK.3). Genç tamada adaylarının tecrübeli tamadalardan zaman zaman yardım istediği (KK.5) oluyorsa da bu gönüllü bir yardımdan ya da meslekî dayanışmadan başka bir şey değildir.

Elde edilen verilerden hareketle genel olarak bir usta çırak ilişkisinden bahsetmek mümkün değildir. Tamadaları görüp, onlardan etkilenip, bu mesleği seçenler vardır ancak bu, jırvalık, akınlık veya Türkiye sahasındaki aşıklık geleneğinde görüldüğü gibi tam anlamıyla bir usta-çırak ilişkisi değildir.

Tamadaların mesleğe geçmeleri konusunda dikkat çeken bir başka husus, bir rüya veya olağanüstü bir durumun tamadalık mesleğine geçişte etkisinin olup olmadığıdır. Türk dünyası sözlü anlatma ve şiir söyleme geleneğinin yaratıcısı ve taşıyıcısı ustaların çoğunda karşımıza çıkan rüyada bade içme veya yol gösterici bir ulu kişiyle görüşme sonrasında veyahut da olağanüstü bir olay sonrasında sözlü gelenekle ilgili mesleğe geçiş anımsatan bir olay yaşadığını belirten kaynak kişi yoktur.

Tamadaların soydan gelip gelmediği meselesi de dikkat çekicidir. Görüşme yapılan tamadaların bu konu ile ilgili verdikleri bilgiler de şecerenin tamadalık mesleğinin devam ettirilmesi hususunda bir etkisinin olmadığı yönündedir. Ancak elde edilen verilere göre, yetiştirilen çevrenin doğal bir söz ustalığı edinmede etkisi olmaktadır. Kümisbek Rahimbekov’un vermiş olduğu bilgiler bu konuda aydınlatıcıdır. Onun ailesinde kendisinden başka tamadalık mesleğini icra eden yoktur. Kendisi çocukluğundan itibaren tiyatro sanatçısı olmak istemiştir. Annesi dombıra çalan Kümisbek Rahimbekov’un, babasının bu konuda bir sanat yeteneği yoktur. Küçükken tatil dönemlerinde, Sozak’ta dayılarının yanında kalan Kümisbek Rahimbekov burada dombıra çalmayı öğrenmiştir. Nota bilgisi olmamasına rağmen herhangi bir şarkı veya ezgiyi dombırayla çalabilmektedir. Kentav şehrinde kolejde okuduğu sırada, başta doğum günleri olmak üzere, bazı küçük toplantılarda söz söylemeye başlamıştır. On dört yaşındayken Sozak ilçesinin Eygene adlı Rus köyünde, 1971 yılında doğan bir delikanlının yirmi yaşındayken gelin alışında, daha önce seyrettiği *betaşar* (duvak açma) törenlerinden öğrendiklerini uygulayarak ilk tamadalık tecrübesini yaşamıştır. Elinde konu ile ilgili istifade edebileceği bir kaynak olmadığı için *betaşar* sözlerini de kendisi yazmıştır. Rahimbekov şairlik yeteneği sayesinde *betaşar* törenini başarılı bir şekilde yürütmüş, bu ilk tecrübenin ardından da bu töreni tamamen öğrenmiştir. Amatörce başladığı bu işe ailesini geçindirmek için bir meslek olarak 2001 yılından itibaren devam etmiştir. Bu noktada *Küeyv Keltir, Qız Uzat, Toyıñdı Qıl* [Damat Getir, Kızımı Ver, Düğününü Yap]¹ adlı kitap, tamadalığa yönelmesinde etkili olmuştur (KK.1).

Kümisbek Rahimbekov’un “Sinema ve Drama Tiyatrosu Sanatçılığı” alanında öğrenim gören oğlu, babası gibi tamada olup olmayacağı sorularına, kendi alanında devam etmek istediği cevabını vermiştir. Ancak baba mesleğini devam ettirenler de vardır. Örneğin, meşhur tamada Arıstanbek Ahmetov’un oğlu da tamadadır (KK.1).

Kaynak kişilerden bir diğer tamada, ailesinde başka tamadalık yapan kişi olmadığını belirtmiştir (KK.3). Ailesinde tamada olanlardan bazıları da bu mesleği küçük yaşlardan itibaren benimsemiş ve kendisi de daha sonra bu mesleği icra etmeye başlamışlardır. Örneğin, Baktıbay Altıbayev’in ağabeyi de tamadadır. Altıbayev, ağabeyinin mesleğinden

etkilenip kendisi de tamada olmuştur. Bununla birlikte tamadalık konusunda özel bir ustası olmamıştır (KK.4).

Kümbek Rahimbekov'un tamadalık yolundaki tecrübesi, onun sanata olan merakının ve yeteneğinin bu mesleğe yönelmesinde etkili olduğunu göstermekle birlikte Orınbek Kasımbekov tamadalık mesleğine geçişle ilgili olarak Kazakların güçlü sözlü geleneğinin etkisinin altını çizmektedir. Orınbek Kasımbekov ilkokulda okuduğu dönemde çok utangaçtır, hatta dokuzuncu sınıfa kadar sesini hiç çıkarmamıştır. Bununla birlikte edebiyata çok meraklıdır. Annesi onu küçükken masalla uyumaya alıştıtır. Orınbek, annelerin söylediği her sözün neredeyse bir atasözü niteliğinde olduğunu da altını çizer. Orınbek Kasımbekov, ilk kez üniversitede okurken Batırhan Sersenhan adlı bir şair dostuyla “*qudaliq*”a (dünürlük) gider. Batırhan şarkı söyler, kendisi de nüktedanlık yapar. Her şeyi çok ayrıntılı bilmeseler de toyu idare edip başarıyla tamamlarlar. Kendisini daha sonraki dönemlerde geliştiren tamada, amatörce başladığı bu işi bugün asıl mesleği olarak icra etmektedir. Tamadalığa geçiş ile ilgili olarak diğer kaynak kişilerin hikâyeleri de buna benzerdir.

Kümbek Rahimbekov'un kimlerin tamadalık mesleğine daha yatkın olduğu konusunda verdiği bilgiler de önemlidir. O, bu bilgileri eski dönemlerde kimlerin tamadalık yaptığı konusu ile ilişkili olarak vermektedir. Onun vermiş olduğu bilgilere göre günümüzde tamada olmak isteyenlerin önemli bir bölümü gazetecilik ve filoloji alanlarında uzman olan kişilerdir. Sovyetler Birliği döneminde tamadalar genellikle savhoz müdürleri, kültür evi müdürü ya da okullardaki edebiyat öğretmenlerinden birisidir. Günümüzde ise tamadalık işi, bir mesleğe dönüşmüştür. Onların tamadalık yapmalarının en önemli sebebi, idarecilik görevlerinden ötürü halkın üzerinde etkili bir konumda olmalarıdır (KK.1).

Tamadaların icralarını dinleyen halk bilimcilerde; bu meslek erbabının Kazak sözlü geleneğinin söz ustaları jıravlar, akınlar, sal-serilerle bir ilişkisinin olup olmadığı noktasında şüpheler uyanacaktır. Araştırma sırasında üzerinde en çok düşünülen konulardan birisi de bu ilişki olmuştur. Tamadaların; jırav veya akınların, kültürel değişimlerin bir neticesi olarak şehirlî uzantıları olup olmadığına yönelik sorulara alınan cevaplarda, onların mesleklerini soydan almadıkları, rüya ve benzeri hiçbir olağanüstülük sonucunda tamada olmadıkları açıkça görülmektedir. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre güçlü sözlü geleneğin sağlamış olduğu imkânların diğer faktörlerden daha fazla ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

4. Tamadalık Mesleğinin İcrası

Tamadaların icra ortamları, daha önce de belirtildiği üzere geleneksel toylardan günümüz şehir yaşamının ortaya çıkardığı her tür toplantıyı içine alacak şekilde genişlemiştir. Burada tamadaların katılmış oldukları toy veya toplantının içeriğine göre zengin bir repertuvara sahip oldukları ilk dikkat çeken hususlardan biridir. Evlilikle ilgili toylarda ve törenlerde; evliliğin, ailenin kutsallığının, sadakatin, anne babaya, kaynana kayınbabaya hürmetin evlilik hayatındaki önemi üzerine halk edebiyatının nazım ve nesir türlerinden örneklerin kullanımı ön plana çıkmaktadır. Sünnet toylarında, özellikle destan parçalarından yiğitlik üzerine şiirlere kadar uzanan geniş bir repertuar dinleyicilerin dikkatini çekmektedir. Eğlencenin ağır bastığı toplantılarda da tamadanın mizahi yönü ön plana çıkmakta ve halk kültürünün mizahi eserlerinden örnekler yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Tamadaların icraları hususunda kendilerinin verdiği bilgiler onların repertuarları, icra özellikleri, irtical yetenekleri hakkında konuyu açıklığa kavuşturacak niteliktedir.

Rahimbekov'un vermiş olduğu bilgilere göre tamada, her gün toy idare ettiği için söylediklerini zamanla ezberlemektedir. Halkın taleplerine göre tamadaların eğilimleri de

değişmektedir. Zaman zaman tamada, toya hazırlanıp gitse de halkın bunu çok beğenmediği durumlar da olmaktadır. İşte burada tamadanın yaratıcılığı ön plana çıkmaktadır. Tamada kendi birikiminden istifade edip irtical yeteneğini kullanır. Bunun yanı sıra tamadaların bir bölümü, defter de kullanmaktadır. Bunlardan ilkinde toyda kullandığı ibretlik anlatmaları, güzel sözleri, hikâyeleri; ikincisine ise toyların tarihini, işle ilgili bilgileri kaydetmektedir (KK.1). Bu defterler bir anlamda çağdaş cönkler gibi değerlendirilebilir. Ancak gelişen teknolojiyle oluşan cep telefonu ve tablet gibi yeni araçların artık defterlerin yerini aldığını da belirtmek gerekir.

Tamadaların bir müzik aleti kullanmaları zorunlu değildir. Görüşme yapılan beş tamadadan üçü herhangi bir müzik aletini çalamamaktadır. Ancak evlilikle ilgili bazı törenlerin müzik olmaksızın gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Bu sebeple müzik aleti çalamayan tamadalar ya bu tür toylara gitmemekte ya da yanlarında müzik aleti çalan bir başka kişiyle birlikte bu tür törenleri idare etmektedir. Örneğin bir müzik aleti çalamayan tamada *betaşar* toyuna gitmemektedir. Çünkü orada tamada, *dombra* eşliğinde *betaşar* toyunu yürütür ve icrasını o müzik aleti ile gerçekleştirir. Bu özellik tamada için çok önemlidir. Çünkü düğün sahibi onun icrasından çok etkilenirse ve zengin bir kimse ise kutuya atılan paraları tamadaya vermektedir. Böylece tamadanın söz gücü ve icra yeteneği ile alacağından daha fazla para kazanma şansı olmaktadır.

Tamadaların, icralarında aynı zamanda geleneğin bir nevi koruyucusu rolüne bürünüp düğünün gidişatına müdahale ettiği de görülür. Bir yandan onların işlevleri ile de ilgili olan bu hususta Kasımbekov'un düğün esnasında yapılanlarla beraber verdiği bilgiler oldukça ilginçtir. Örneğin günümüz toylarında ortaya getirilip kesilen pastanın gelin tarafından anne ve babasının ağzına sokulmasının Kazak kültürü ile ilgili olmadığını, bu nedenle de kendisinin buna engel olduğunu belirtir. Ona göre bunlar geleneği bozan hareketlerdir (KK.2). Kasımbekov, bu garipliklerin karşısında kendilerinin Hz. Muhammed'in hadislerinden örnekler kullandıklarını, ağırbaşlı davrandıklarını, insanların kusurlarıyla, giyimleriyle *-Jaqsısın asırıp, jamanın jasırıp* [İyiliğini büyütüp kötülüğünü saklayıp]- prensipleri çerçevesinde alay etmediklerini ifade eder (KK.2). O, bu ifadeleriyle tamadaların asabalık ile ilgili geleneksel işlevlerini de bir anlamda yüklediklerini ortaya koymaktadır.

Kazakistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını elde etmiş olsa da Kazak Türkçesinin henüz kamusal alanda ve gündelik yaşamda tam olarak hâkim olduğunu söylemek mümkün değildir. Ülkenin bazı bölgelerinde ve özellikle büyük şehir merkezlerinde Rusçanın hâlâ belirgin şekilde hâkim olduğu dikkati çekmektedir. Türkistan ise Kazak Türkçesinin her alanda kullanımıyla özel bir konumdadır. Bu bakımdan tamadaların mesleklerini hangi dil veya dillerde icra ettikleri konusu da ilgi çekicidir. Bu nedenle "Hangi dillerde tamadalık yapılıyor?" sorusu özel bir önem kazanmaktadır. Bu özelliğin tamadalık mesleğine de etkisinin olduğu söylenebilir ancak bu konunun daha ayrıntılı bir çalışmada ele alınması gerekmektedir. Kümisbek Rahimbekov'un konu ile ilgili verdiği bilgiler yukarıda zikredilenleri destekler niteliktedir. Ona göre, tamadaların bir bölümü Rusçayı iyi bilmeseler de Rusçayı kullanmaya gayret etmektedirler. Zaman zaman ana dilini unutan ya da çok iyi bilmeyen bölgelere de gitmektedirler. Ona göre Öskemen, Doğu Kazakistan, Kuzey Kazakistan, Pavlador gibi bölgelerde okumuş, buralarda anaokuluna gitmiş olanların toylarında tamadalar Rusçayı kullanmak durumunda kalmaktadır. Zaman zaman da bölgede ciddi bir nüfusu bulunan Özbek Türklerinin toylarında iki tamadanın olduğu durumlarla da karşılaşmaktadır. Hem Kazak hem de Özbek tamada, toyu birlikte idare etmektedir. Elbette bu toylar Kazakistan'da olduğu ve katılanların

önemli bir bölümünü Kazaklar oluşturduğu için genellikle Kazakça idare edilmektedir (KK.1).

Görüşme yapılan bir diğer tamada Gabit Maylıbayev, Kazakça tamadalık yaptığını bunun yanı sıra mesleğini icra ederken Rusça ve Özbekçeyi de kullandığını belirtmektedir. Türkiye Türkçesini de biraz bildiğini söylese de bu sadece birkaç kelime ve cümleden ibarettir. Ona göre Türkistan çevresindeki tamadaların dikkat çeken bir başka özelliği de aralarında Rusça bilenler olduğu gibi, Rusçayı hiç kullanmayanların da varlığıdır (KK.3).

Bölgesel farklılıkların da tamadalığın icrasını etkilediği tamadalar tarafından dile getirilmiştir. Rahimbekov'un vermiş olduğu bilgilere göre tamadalığın bölgelere göre farkları vardır. Bazıları buldukları yere göre daha ağırbaşlı bir yöntemi tercih ederken bazıları ise şakalarla, oyunlarla, eğlencelerle, nüktelerle toyu idare etmektedir. Ona göre artık dört yıldır yaşadığı Almatı'da toylar Türkistan'dakilerden çok daha uzun sürmektedir. Beş altı saatlik toylar dahi söz konusudur. Yaklaşık kırk dakikalık bir ara da olmaktadır. Güney Kazakistan'da ise toy süreleri iki üç saat gibi daha kısadır. Ayrıca toy, çok daha geç başlamaktadır. Jezkazgan, Karağandı gibi yerlerde ise zaman zaman toylar saat 12.00'de başlamaktadır. Bütün bunlar tamadalığın icrasında da değişikliklere sebep olmaktadır (KK.1).

Genel olarak değerlendirildiğinde icraya etki eden faktörler; toyun özelliği, yapıldığı yer, süresi, hitap edilen kitlenin niteliği gibi hususlardır.

5. Tamadaların Repertuarı

Farklı toylarda, toplantılarda tamadaların icraları gözlemlendiğinde onların hem geleneksel bilgi hem de güncel şehir yaşamı bilgisi bakımından ciddi bir repertuvara sahip oldukları görülmektedir. Onların bu zengin repertuvarlarının kaynakları da ayrıntılı olarak araştırılmaya değerdir. Tamadaların repertuvarları hakkında genel bazı bilgiler vermek yararlı olacaktır. Öncelikle repertuar konusunda tamada olan kaynak kişilerin vermiş olduğu bilgiler birbirini destekler mahiyettedir. Tamadaların yetiştikleri ortamda Kazak Türklerinin geleneksel kültürden ve zengin sözlü gelenekten beslendikleri görülür. Diğer yandan yazılı kaynaklar ve özellikle Kazak modern edebiyatının nazım ve nesir eserleri de onları beslemektedir. Bunun yanında modern çağın görsel, işitsel bütün verileri tamadaların beslendiği kaynaklar arasına girmiştir. Bazı tamadaların irtical yetenekleri sayesinde repertuvarlarını kendi yaratıcılıkları ile genişlettikleri de söylenebilir.

Bahsedilen zengin repertuarın nasıl korunduğu konusu da tamadalarla yapılan görüşmede kendilerine sorulmuştur. Burada öne çıkan husus, repertuarın sözel hafızada korunmasıdır. Bazı tamadalar önemli gördükleri ve sık kullandıkları birçok veriyi defterlere kaydetmektedir. Defterlere yapılan bu kayıtların aradan belli bir süre geçtikten sonra bir cönk muamelesi görme ihtimali de kaçınılmazdır. Dijital dünyaya ayak uyduran bazı tamadaların, verilerini telefonlarında muhafaza ettikleri ya da en azından verilerin bir bölümünün dijital ortamda depolandığı da gözlenmiştir.

6. Tamadaların İşlevleri

Tamadaların işlevleriyle ilgili ilk bilgiler, onların kim olduklarıyla ilgili sorulara verilen cevaplarda karşımıza çıkar. Hem tamada hem de onların halk tarafından nasıl değerlendirildiklerine dair düşünceleri öğrenmek amacıyla bilgilerine başvuru diğer kaynak kişilerin tamamı onların toyları idare eden kişiler olduklarını vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra bazı kaynak kişilere göre "Tamada; geleneksel toyları idare eden, düzenleyen sanatçısıdır." (KK.7, 10, 15, 16)", "Asaba; toyun yöneticisi olup Kazakların toylarında ibretli hikâyeleri ile tanınmış ve aynı zamanda sözleri düşünmeye sevk eden, halkı şakalarıyla mutlu eden, bu özellikleriyle de düğün ahalsinin saygınlığını kazanan sanat sahibi kişidir." (KK.8, 12, 14). Görüldüğü üzere kaynak kişilerin bir bölümü onların toyları

eğlenceli bir şekilde idare etme özelliklerine dikkat çekerken, bir bölümü ise onları eğlendirirken düşündürülen bir sanat erbabı olarak tanımlamaktadır. Tamadaların kendileri de bu hususa dikkat çekmektedir. Toyun türüne göre geleneklerin uygulanması ve aktarılmasında üstlendikleri işlevler bulunmaktadır. Örneğin; kız uzatu toyunda veya oğlan evi tarafındaki betaşarda tamada; gelin olan kıza Kazak gelenekleri, iyi bir gelin olmanın özellikleri, aile büyüklerine saygı gösterilmesi gibi konularda nasihatlerde bulunur. Bunların tamadaların geleneksel işlevleri olmasıyla birlikte, zamanla işlevlerde de bazı değişiklikler olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz.

Kaynak kişiler, tamadaların genel özellikleri hakkında şu bilgileri vermişlerdir: “İyi bir tamada sanatı, söz ustalığı ile diğer insanlardan ayrılır; onların bazıları şairlikleri ile de tanınmaktadır.” (KK.11, 14)”, “İyi bir tamada toyu farklı kılan, bir bakıma yeniden şekillendiren, türlü oyunlarla eğlenceli kılan, halkın gönlüne hitap edecek şekilde geçirten kişidir.” (KK.6, 8, 11, 13), “Tamadalar, her zaman insanlar arasında keyifli bir şekilde yer almalarıyla diğerlerinden ayrılmaktadır.” (KK.8, 13), “İyi bir tamada halkı ağzına baktıran ve Kazakça sözler ve ifadeler bakımından zengin kişidir.” (KK.9), “Tamadalar halkın önünde söz söyleme ustalığına sahiptirler, çok sözü özlü ama etkili bir şekilde ifade ederler, kulağa hoş gelen ifade yeteneğine ve etkili nüktelere sahiptirler ve toplanan insanların dikkatlerini çekme konusunda becerileri, bilgi ve kültürleri ile dikkat çekerler.” (KK.10). “İyi bir tamada bilgili olmalıdır, ağzına her geleni söylememeli, halkın taleplerine cevap verebilmelidir.” (KK.12). Kaynak kişilerin vermiş olduğu bu bilgilere göre tamadaların; söz söylemede usta, Kazak Türkçesini kullanmada yetkin, sanatçılara has yeteneklere sahip ve insanlara hoşça vakit geçirten kişiler olduklarını söyleyebiliriz.

Tamadalarla ilgili bilgi veren nadir kaynaklardan olan *Quttı Bolsın Toylarıñ! : Toy Kitabı* adlı eserde toyun güzel bir şekilde geçmesinin doğrudan tamadalarla ilgili olduğuna vurgu yapılmaktadır. Onlar sıradan bir sunucu ya da düzenleyici değildir aynı zamanda toyun güzelliğidir, görkemidir. Onlar; üzerlerine aldıkları sorumlulukları layıkıyla taşıyabilecek, içme heveslisi olmayan, on parmağında on marifete sahip, halkı çok iyi tanıyan ve estetik kaygıları olan edepli kişilerdir (Quttı bolsıñ... 1993: 217).

Kaynak kişilerin hemfikir oldukları bir başka konu da tamadaların bu işi icra ederken profesyonel bir meslek icra edip etmedikleridir. Tamadaların bir bölümü için yaptıkları iş, bir meslek iken bir kısmı için asıl mesleklerinin yanında boş zamanlarında icra ettikleri bir ek iştir. Bu özellikleri ile tamadaların bir kısmının bir meslek grubunun temsilcisi olduğunu söylenebilir. Bu bakımdan tamadaların önemli bir kısmı yaptıkları işin karşılığında ücret almakta ve ödenecek miktar tamadaların kendi piyasasına göre değişiklik arz etmektedir. Ancak tamadaların zaman zaman ücretsiz olarak da mesleklerini icra ettikleri belirtilmiştir.

Kaynak kişilere göre tamadaların geleneksel toyları idare dışında toplumun taleplerine uygun olarak işlevlerinde genişleme ve daralmalar olmaktadır. Çağdaş şehir hayatı geleneksel toyların dışında yeni toplantılar ve eğlenceler üretmektedir. Şovmen adlandırmasının da bu yeni dönemin bir sonucu olduğu dikkate alındığında, tamadaların mesleklerini icralarında da değişikliklerin olduğu görülmektedir. Bu husus Kümisbek Rahimbekov tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Rahimbekov’a göre tamada, günümüzdeki toylar için mutlaka gereklidir. Eskiye oranla içinde bulunulan dönemde toyların türü de çok fazladır. Örneğin sadece yeni doğan bir çocuk için değil, birkaç kızdan sonra doğan erkek çocuk için de toy yapılmaktadır. Tusavkeser (köstek kesme), sünnet, betaşar (duvak açma), qudalıq (dünürçülük), üylenü (evlilik), zeynetker şıqqanğa toy (emekliye ayrılma), meray toy (belli yaşlarda yapılan toy) gibi çeşitli sebeplerle birçok toy düzenlenmektedir. Zaman zaman bir tamada aynı

gün içinde üç, dört betaşar toyuna katılabilmektedir. Tamadalardan beklenti de halkın taleplerine göre farklılık göstermektedir. Bazı kişiler eğlence isterken başkaları ibret verici hikâyeleri dinlemeyi tercih etmektedir (KK.1).

Tamadalar ölüm törenleri hâriç, sünnet (sündet toy), gelin alma (kelin tüsirüv), kız isteme ve kız verme (kız uzatuv) gibi bütün toplantılara davet edilmektedirler (KK.9, 14).

Geleneksel kültürün dışında modern dönemin toplantılarına da tamadaların çağrılmaya başlandığı, kaynak kişilerce dile getirilmiştir. Ancak bazı tamadalar, günümüzde ortaya çıkan bu durumla ilgili kendilerini farklı bir yere konumlandırmayı tercih etmektedir. Tamadaların birçoğu, günümüzün taleplerine cevap vermek üzere farklı toplantılara davet edildiklerini ancak bu toplantılardaki işlevlerinin geleneksel işlevleri ile karıştırılmaması gerektiğini ileri sürmektedir (KK.12).

Bazı kaynak kişiler, her toya tamada davet etmenin doğru olmadığı düşüncesinde olup tamadaların faaliyet alanlarını ve işlevlerini sınırlandırmaktadır. Roza Esbala-yeve'ya göre *sündet toy ve kelin tüsirü* toylarına tamadanın davet edilmesi doğrudur. *Besik toy, tusav keser, qonis toy, qudalık, mereytoy* gibi toyların hepsine tamadanın davet edilmesi ise doğru değildir. Fakat değişen toplum yaşamında bahsedilen bu törenler önceleri evlerde beş veya on kişiden oluşan küçük grupların yaptığı kutlamalardır. Örneğin beşik toyu, aile büyüklerinden ve yakın komşulardan beş altı kadının katılımıyla yapılmaktayken *qudalık toyu* belli sayıda kişi ile evlerde yapılmaktaydı. Bütün bu kutlamalar zamanla toyhanelerde yapılan kutlama şekline dönüşmüştür. Davetli sayısının artması sebebiyle bu kişileri eğlendirecek, toyu yürütecek kişilere ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç sonrası tamadaların da katıldıkları kutlama ve toy türlerinde değişiklik olmuştur.

Bütün tamadaların ortak bir noktada buluştukları konu, tamadaların geleneksel işlevlerinin toyları neşeli kılan, katılanları düşündüren, iyiye, doğruya, geleneklerine sahip çıkarak yaşatmaya ve korumaya teşvik eden yaklaşımlarının yeni dönemlerde daha çok eğlenceye doğru değiştiği yönündedir. Tamadalardan bazıları eski işlevleri konusunda daha hassas olsa da (KK.1) yeni neslin günümüz şehir yaşamındaki beklentileri doğrultusunda tamadaların eğlendirme işlevi ön plana çıkmaktadır. Elbette bu husus tamadaların icraları, repertuarları konusunda da ciddi değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Repertuar ve işlevlerdeki bazı değişikliklerin en önemli sebeplerinden birinin ekonomik kaygılar olduğu görülmektedir.

Fuki Yagi, tamadaların eski Sovyetler Birliği'nin farklı bölgelerinde ortaya çıktığını ve çok farklı kutlamaların ortak adı olan toyları idare etmek için tutulan kişiler olduğunu belirtmektedir. Onun vermiş olduğu bilgiler bize farklı bölgelerdeki tamadaların farklı özellikleri ile ön plana çıkabileceklerini de göstermiştir (Yagi 2020). Araştırma esnasında tarafımızca görüşülen tamadalar, müzik performanslarının bu kadar ön planda olmadığını zikretmiştir. Ancak dombra veya başka müzik aleti çalabilenler dünürlük, tusav keser, yaş kutlamaları vb. toylarda daha çok tercih edilmektedir. Bu bakımdan her bölgede farklı özelliklerde tamadaların olduğunun da belirtilmesinde yarar görülmektedir.

Sonuç

Sovyetler Birliği'nin yıkılışı sonrası bu birlik içerisinde yaşayan halklar, kendilerini büyük bir değişim sürecinin içerisinde bulmuşlardır. Bir yandan Sovyet döneminde şekillenen birçok gelenek devam ettirilirken diğer yandan yeni temas kurdukları dünya toplumlarının etkisiyle siyasi, ekonomik, kültürel, dinî gelenekler ve teknolojik öğeler onları ciddi bir değişime zorlamaya başlamıştır. Bu süreçte tamadalar, bilimsel ilginin tam anlamıyla nesnesi hâline gelmemiştir. Bununla birlikte yapılan incelemeler sonucunda şunları söylemek mümkündür:

Terim olarak Kazak Türkçesinde *asaba* olarak adlandırılmasına karşın Rusçadan alıntılanan *tamada* sözcüğü toplumun bütün kesimlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu durum Rusçanın ve Rus kültürünün etkisinin bir sonucudur. Yerel dillerde karşılığı olmasına rağmen Rusçadan alıntılanan bu kelime, ortak bir terime dönüşmüştür.

Tamadalar Kazak Türklerinin sosyal ve kültürel hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Öncelikle hayatın her safhasında çeşitli vesilelerle çok sayıda toy ve toplantının düzenleniyor olması onları toplum içinde çok görünür kılmaktadır.

Geleneksel Kazak toylarının dışında tamadaların faaliyet alanları modern hayatın talepleri doğrultusunda genişlemektedir. Bu özellik yeni neslin talepleri ile de yakından ilgilidir. Talepler, tamadaların işlev ve icralarını da etkilemekte ve geleneksel çizgiden ayrılmaların giderek arttığı görülmektedir. Gençler arasında *šovmen* adlandırmasının da hızla yaygınlaşması aynı zamanda kültürel değişimin de bir göstergesidir.

Tamadalar çok zengin bir repertuvara sahiptirler. Kazak sözlü kültürüne hâkimiyet, söz ustalığı, teatral unsurları da içinde taşıyan etkileyici bir icra, bir bölümünün de irtical yetenekleri öne çıkan özellikleridir. Tamadaların bu özellikleri, geleneksel Kazak kültürünün sözlü geleneğinin gücü ile doğrudan ilişkilidir. Diğer yandan okur yazarlığın bir sonucu olarak yazılı kaynaklar, kitle iletişim araçları da onları beslemektedir. Yeni neslin ve zamanın taleplerini karşılamak adına tamadalar, kaynaklarını gün geçtikçe zenginleştirmektedirler.

Kazak tamadalarının, Kazak sözlü kültürünün söz ustaları jırav ve akınlarla bir bağı tespit edilememiştir. Mesleklerini icra ediş bağlamları ve mesleğe geçiş süreçleri farklı olduğu için aralarındaki tek bağ, tamadaların sözlü geleneğin söz sanatlarındaki birikiminden istifade etmesidir. Ancak Kazak sözlü kültüründen repertuar, icra özellikleri bakımından sağlam bir şekilde beslendikleri söylenebilir.

Tamadaların icra ve işlevlerindeki değişiklikler de canlı bir şekilde devam etmektedir. Yeni dönemin ve genç neslin talepleri doğrultusunda geleneksel işlevlerindeki daralmalara karşın şehir yaşamındaki etkinliklerdeki rollerinde genişlemeler dikkat çekmektedir. Bu hususlar onların repertuar ve icralarını da doğrudan etkilemektedir.

Kazakların kültürel hayatındaki değişikliklerin gözlemlenmesi için oldukça zengin bir malzeme sunduğunu düşünülen tamadalar hakkındaki bu çalışmanın konu alanı için bir başlangıç niteliği taşıması ve yeni araştırmalara kapı aralaması noktasında önemli etkisinin olacağı düşünülmektedir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinin 3 Nolu Etik Komisyonunun kabulü bulunmaktadır.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

- KK.1: Kümisbek Rahimbekov, 46, üniversite mezunu, tamada, görüşme tarihi ve yeri: 06 Nisan 2021 / Türkistan.
- KK.2: Orınbek Kasımbekov, 29, üniversite mezunu, tamada, görüşme tarihi ve yeri: 06 Nisan 2021 / Türkistan.
- KK.3: Gabit Maylıbayev, 33, lise mezunu, tamada, görüşme tarihi ve yeri: 06 Nisan 2021 / Türkistan.
- KK.4: Baktıbay Altıbayev, 43, lise mezunu, tamada, 1978, görüşme tarihi ve yeri: 06 Nisan 2021 / Türkistan.
- KK.5: Dular Eşjanov, 33, üniversite mezunu, tamada, görüşme tarihi ve yeri: 06 Nisan 2021 / Türkistan.
- KK.6: Kurbaş Eubekirova, 67, lise mezunu, ev hanımı, görüşme tarihi ve yeri: 25.02.2021 / Türkistan.
- KK.7: Akmaral Törebekova, 47, lise mezunu, ev hanımı, görüşme tarihi ve yeri: 23.06.2021 / Türkistan.
- KK.8: Balnaz Dosanova, 34, üniversite mezunu, öğretmen, görüşme tarihi ve yeri: 28.03.2021 / Türkistan.
- KK.9: Joldas Şingaliyev, 20, lise mezunu, öğrenci, görüşme tarihi ve yeri: 28.03.2021 / Türkistan.
- KK.10: Melike Şayhıstamova, 38, üniversite mezunu, akademisyen, görüşme tarihi ve yeri: 24.06.2021 / Türkistan.

- KK.11: Orazkul Baydosova, 56, lise mezunu, özel sektör, görüşme tarihi ve yeri: 23.06.2021 / Türkistan.
 KK.12: Seydulla Sakıkov, 70, üniversite mezunu, akademisyen, görüşme tarihi ve yeri: 21.06.2021 / Türkistan.
 KK.13: Roza Esbalayeva, 41, üniversite mezunu, akademisyen, görüşme tarihi ve yeri: 24.06.2021 / Türkistan.
 KK.14: Nurlan Mansurov, 56, üniversite mezunu, akademisyen, görüşme tarihi ve yeri: 28.06.2021 / Türkistan.
 KK.15: Bibigül Abubakirova, 71, lise mezunu, ev hanımı, görüşme tarihi ve yeri: 28.06.2021 / Türkistan.
 KK.16: Kurbankül Abubakirova, 75, lise mezunu, ev hanımı, görüşme tarihi ve yeri: 28.06.2021 / Türkistan.
 KK.17: Kaldıkul Abdrahmanova, 59, lise mezunu, ev hanımı, görüşme tarihi ve yeri: 28.06.2021 / Türkistan.
 KK.18: Umsın Navrızbayeva, 67, lise mezunu, ev hanımı, görüşme tarihi ve yeri: 28.06.2021 / Türkistan.

KAYNAKÇA

- Adıyeva, Pakizat Minavarkızı ve Fatma Ahsen Turan. "Kazakların Geleneksel Tiyatrosunun Baş Aktörleri Sal-Seriler". *Milli Folklor* 100 (Kış 2013): 202-212.
- Alimkulov, B. ve E. Abdıramanov. *Küyev Keltir, Kız Uzat, Toyıñdı Kıl*. Almatı: Sanat, 2004.
- Azamat, Tileuberdı. *Sal-Serilik Dastür Arkılı Etnomadeni Tarbiye Beru*. Pavlodar: Kereku Yayınevi, 2008.
- Baktıgeryev, Sırım. *Küyev Keltir Kız Uzat*. 1992.
- Ekici, Metin. *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2019.
- Ergun, Metin. *Kopuz Sarını, Kazak Aşık Tarzı Şiir Geleneği Akın ve Cıravlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- İsmailov, Esmagambet. *Akındar (Ozanlar)*. Almatı: Kazak Memlekettik Korkem Adebıyet Yayınevi, 1957.
- Kerimov, Ş. *Küyev Keltir Kız Uzat*. Almatı: Ana Tili, 1992.
- Qabdoldina, G., "Asaba", *Qazaqtıñ Etnografıyalıq Kategoriyalar*, Uğımdar men Atavlarınñ Destürlı Jüyesi. *Entsiklopediya*, C. 1 (A-B), Almatı: TOO "Alem Damuw İntegratsiya, 2017, 286.
- QETS: *Qazaq Edebi Tiliniñ Sözdigi*, C.1. A-A (Hz. T. Januzaq, S. Omarbekov, É. Jünisbek vd.). Almatı: Til Bilimi İnstituti.
- Quttı Bolsın Toylarıñ!: *Toy Kitabı*. (Qurast. B. Saparalı, J. Dewrenbekov. Toliqtırılıp 2-bas. Almatı: Öner, 1993.
- Reichl, Karl. *Türk Boylarının Destanları -Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı-*, (Çeviren Metin Ekici), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Tursınov, Edige. *"Kazak Auız Adebıyetin Jasaşılarıdın Bayırğı Okulderi*. Almatı: Ğılım Yayınevi, 1976.
- Tursınov, Edige. *Vozniknovenie Baksı, Akinov, Serı i Jırau*. Astana, 1999.
- URL 1: Жедел ақпарат (stat.gov.kz) (Erişim Tarihi: 06.02.2022)
- Yagi, Fuki. "Transformation of musical performances at wedding ceremonies in the post-socialist period: the Kazakh tamada in Bayan-Ölgii Province, Mongolia". *Central Asian Survey Volume* 39, Issue 4 (2020): 540-555.